

Officeren som fotvandrade från Ryssland

Bland duktiga personer som utmärkte sig i Karl XII:s olika fälttåg intar Lorentz Christoffer Stobée, 1646–1756, en rang-plats. Född Stobaeus, och son till den lärde professorn Andreas Stobaeus vid Lunds universitet, adlades han 1707 med namnet Stobée (adliga ätten 1439). Inte minst var det hans skicklighet vid fortifikationskåren och arbetet i Viborg som gav honom adelskapet. I hans huvudbaner återfinns ett stående lejon och en femuddig stjärna. ”Hjälmprydnaden ovanpå vulsten i guld och blått utgörs av en karducéstav mellan två vingar.” I den rokokoformade kartuschen lyder texten:

*Kongl. Maj:ts Troman Generalmajor Landshöfdinge Öfver
Commendant och Riddare af Kongl. Svärds Orden Högvell-
borne Herr LORENTZ CHRISTOFFER STOBEE född
i Lund den 10 Majj åhr 1646 död på des säteri Ågården d.
31 Maj 1756 och begravnen här i Råda kyrka d. 5 oktober
sistnämnda åhr*

Stobée var en av de första som blev riddare av Svärdsorden och denna värdighet återfinns återgiven även på huvudbaneret.

Stobée var under fem år fånge i Ryssland. Om hans spännande liv och flykt ur fångenskapen kan läsas på sid. 3 i detta Meddelandet.

När Stobée begravdes i Råda kyrka den 5 oktober 1756 krossades en separat vapensköld med det Stobéeska vapnet och lades ovanpå kistan. Han hade inga arvingar trots tre äktenskap och han slöt så själv sin ätt. Skölden krossades av hans efterträdare på säteriet Ågården, kammarherren Axel Magnus Stiernsparre. Det ovan återgivna huvudbaneret fördes i procession från Ågården till Råda kyrka varpå det uppsattes i kyrkorummet och där hänger det än idag. Stobée begravdes i ett gravkor i kyrkan.

1746 inköpte Stobée säteriet Ågården som han behöll till sin död. Hans änka gifte sig sex år efter hans död med Stiernsparre som 1786 inrättade Ågården till fideikommiss.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Skara. 0510-48 52 15
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anne Andersson, Vårgårda, 0322-62 47 13
anne.andersson@telia.com

Ritwa Herjulfsson, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 0762-68 30 04
b2_gods@hotmail.com

Tim Schröder, Larv. 0709-28 52 28
antikvariat@timschroeder.se

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@gmail.com

Årsavgift 2018: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

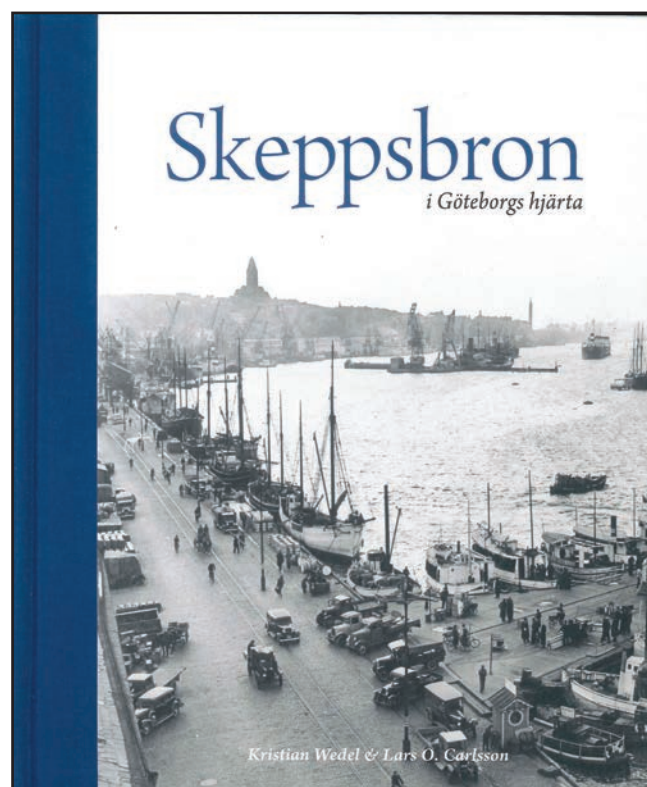
Redaktör och ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Jan Bobby, Varnhem
Curt-Ove Ekdahl, Velinga
Patrik & Lotta Grönlund, Synnerby
Peter Hallberg, Uppsala
Liese-Lotte Johansson, Alvhem
Matz Nilsson, Hangelösa
Tommy Nilsson, Essunga
Gerd Stern, Lidköping

Notera gärna följande bokauktionsdagar
13 oktober och 17 november.
Mer om auktionerna kommer i Meddelandet
som utkommer i augusti.

Praktverk om Skeppsbron i Göteborg

Kristian Wedel och Lars O. Carlsson har tillsammans med en redaktionskommitté samlat ihop stora mängder material och skapat den rikt illustrerade boken "Skeppsbron i Göteborgs hjärta" på 344 sidor.

Namnet till trots så är Skeppsbron namnet på ett större område (än en bro) i centrala Göteborg. Tidsresan börjar på 1600-talet och sträcker sig fram till våra dagar.

Från början fanns där ett älvdelta med lera, berg, kärr och vattensjuka marker som gjorde att det var mycket krävande och kostsamt att bebygga området.

Åren gick och fram växte bl a försvarsmurar, hamn, rederi-kontor, badhus, gasverk och hotell. Ett stort företag blev Göteborgs Mekaniska Verkstad som startade sin verksamhet 1841. I verkstaden tillverkades bl a fartyg, ångsågar, vattenledningar, broar och kyrkklockor.

På individnivå kan nämnas att Karl X Gustaf dog i Resi-denset år 1600 och Evert Taube föddes en marsdag 1890 på Skeppsbron.

Niklas Krantz

Störst på Västgötalitteratur, Vätternböcker, Göta Kanal och Folke Dahlberg

Antikvariat Wettern, Göran Midman

Tunnbindaregränd 1 A, 544 30 Hjo

goran.midman@hjomail.se

0503-655895, 072-7414209

www.bokborsen.se

Lorenz Christoffer Stobée till Ågården

Dramatisk flykt

När herren till Ågården, friherren Lorenz Christoffer Stobée, en klar höstdag 1756 jordfästes i Råda vackra kyrka innebar det inte bara slutet på ett dramatiskt och lysande liv. Även ätten Stobée dog ut och det markerades av att hovmarskalken Axel Stiernsparre enligt sed krossade vapenskölden över kistan. Stobée var en gammal karolin som deltagit i Karl XII:s krig och företagit en berömd flykt ur ryska fångenskap. Han hade utmärkt sig genom tapperhet, intelligens och rättrådighet och många sörjde honom. Så också änkan, som dock efter passande tid gifte om sig med ovannämnde friherre Stiernsparre, vilken 1786 i testamente gjorde Ågården till fideikommiss, med villkor att innehavaren alltid skulle bära namnet Stiernsparre. Så är än i dag fallet.

Stobée, han hette innan adlandet Stobaeus, började sin bana som lantmätare i födelsestaden Lund, men 23 år gammal slöt han sig till svenska armén, eftersom Karl XII:s krig då tagit sin början. I armén kom Stobée främst att tjänstgöra som fortifikationsofficer, till hans lantmäterikunnande lades nu nya kunskaper om redutter, pålverk och murverk. Praktiska insikter om allt sådant fick han under en studieresa till Livland och Ingermanland, där alla försvarsanläggningar förstärktes och sattes i krigsberedskap.

1701 deltar Stobée i byggandet av Vaxholms fästning och några år senare finner man honom i Finland, där han leder uppförandet av Viborgs fästning. Hans bygge där kom att praktiskt prövas i krig 1706 och Stobée fick då själv organisera försvaret mot ryssarna. Det gjorde han med sådan skicklighet, att fienden fick dra sig tillbaka med oförrättat ärende och som tack och bevis på kungens uppskattning upphöjdes Stobée nu i adligt stånd.

Men tsar Peter samlade nya trupper och efter Poltava hade han åter tid och kraft att pröva Viborgs murar. Även vid detta tillfälle ledde Stobée försvaret med framgång men tvingades till slut av brist på proviant och ammunition att kapitulera. Tsaren hade lovat den svenska besättningen fritt avtåg men svek sitt löfte och Stobée hamnade 1710 i rysk fångenskap.

I tsarens onåd

Peter den store var intresserad av att använda de fågna svenskar i sin tjänst och Stobée blev inget undantag. Hans kunskaper i lantmäteri och bygghus utnyttjades vid anläggandet av de kejserliga trädgårdarna i S:t Petersburg. Fångenskapen var till en början dräglig, maten tillräcklig, arbetet inte ointressant och bäst av allt; Stobée fick bo ihop med sin familj. Tsaren fäste sig snart vid den duktige svensken och erbjöd honom att träda i rysk tjänst, han skulle då bli generalmajor och få arbeta med ryska befästningar. Stobée, som var en trogen svensk, tackade nej till erbjudandet. Han drabbades då av tsarens vrede, hans familj skickades hem och själv forslades han norrut, till en kallare och hårdare fångenskap. Han hamnade i Archangelsk, långt uppe vid Vita havet.

I Archangelsk fann Stobée många gamla vapenbröder, som råkat i fångenskap även de. Svenskarna tvingades försörja sig som lärare, köpmän, hantverkare, allt efter fallenhet och kunskaper, det gällde att överleva. Den av fångarna som lyckades bäst var läkare och apotekare och hade också startat en lönande öl- och brännvinsförsäljning. Till hans servering kom många ryssar, ja själve guvernören kom ofta och tog för sig av den mustiga svenska brygden. Han hade ofta med sig sin tama björn som också gärna drack öl. Björnen fick så småningom till ovana att dagligen besöka den svenska krogen för att tigga till sig sitt behov. Sådant kan aldrig vara nyttigt, det skulle björnen sannerligen få erfara.

Den djärva flykten

Från Archangelsk hade Stobée med sin gåspenna raspat ned åtskilliga brev hem till sin fru och även fått svar. Efter ett år slutade emellertid breven från Sverige att komma, trots hans egna flitiga epistelskrivande. Han förstod inte varför, han blev ledsen och orolig och beslöt att våga ett flyktförsök; kamraterna gjorde upp en plan där den ölälskande björnen skulle spela huvudrollen.

En dag när björnen som vanligt kom för att dricka öl blandade karolinerna brännvin i ölet och det hade så småningom avsedd verkan, björnen somnade, blev ihjälslagen och nedburen i en

källare. Guvernören saknade naturligtvis sin björn, men trodde att den rymt till skogs och misstänkte inget.

Efter en tid simulerade Stobée sjukdom, hans tillstånd förvärrades enligt den svenske läkaren och karolinerna anlade allvarliga och bekymrade miner. En vacker dag förklarade de att Stobée avlidit i sin plågsamma och också mycket smittsamma sjukdom. De tog nu fram björnkadavret, lade det i en kista iförd Stobées peruk och ryssarna avhöll sig från en närmare inspektion av den døde; en fruktansvärd stank gjorde det omöjligt att ens komma nära kistan. Guvernören förstod att det gällde att begrava Stobée snabbt för att undvika en pestepidemi. Han och många högt uppsatta ryssar hedrade den högtidliga jordfästningen med sin närvaro och mången öga tårades när kistan med björnen under hedersbetygelser sakta sänktes ned i graven.

Under själva jordfästningen passade Stobée på att, förklädd till gårdsfarihandlare, fly ut ur staden och efter ett år och 200 mils fotvandrande kom han åter till Sverige. Han hade då upplevt otaliga faror, många spännande episoder och äventyr och med hjälp av olika förklädnader, bl. a som gammal gumma gäckt sina följare och undgått upptäckt.

När Stobée 1715 äntligen kom hem, fann han förklaringen till varför hans brev inte blivit besvarade. En granne, kapten Anders Gyllenroth, hade snappat upp Stobées brev och lyckats intala friherrinnan Stobée att hennes man dött i rysk fångenskap. "änkan" och kaptenen stod just i begrepp att gifta sig då Stobée i precis rätt ögonblick dyker upp. Den falske grannen jagades i väg, förbannande sin otur men familjen Stobée är lyckligt återförenad.

Nya äventyr

Karl XII:s krig var ännu inte avslutade och kort efter hemkomsten träder Stobée åter i krigstjänst. Han leder befästningsbyggen i Skåne och han är med vid det olyckliga slutet i Fredrikshald, då kungen träffades, kanske av den omstridda kulknappen.

Vem som skulle efterträda Karl XII som kung var länge oklart, hans systerson Karl Fredrik av Holstein-Gottorp var en kandidat och kungens syster Ulrika Eleonora, gift med Fredrik av Hessen, en annan. Stobée höll, liksom många officerare, på Karl Fredrik och arbetade aktivt på att han skulle erkännas som arvtagare. Detta lyckades nu inte utan Ulrika och senare Fredrik valdes till svenska regenter.

Det holsteinska partiet, med Stobée som en av de ledande, slutade dock inte att propagera för sin kandidat och detta irriterade märkbart Fredrik I som inte kände sig riktigt säker i den svenska kungasadeln.

En dag 1720 blir Stobée gripen av domstolsbetjänter och anklagad för majestätsbrott och för att ha fört upproriskt tal på en krog. En märklig, skandalartad rättegång kommer till stånd med köpta vittnen ur den undre världen och farsartade uppträden inför skranket. Så småningom kommer det dock fram att, det är Stobées gamle fiende Anders Gyllenroth, som klätt ut sig till Stobée och fört lasteligt tal mot majestätet och kronan. Han avslöjas, döms till döden och avrättas 1722, två falska vittnen brännmärks och skickas till Marstrands fästning på livstid.

Stobée blir frikänd men det sätt på vilket Fredrik I försökte skyla över de dömdas skuld och tysta alla rykten och de stora summor pengar som nämndes för vittnesköp och mutor fick många att misstänka att kungen själv spelat en långtifrån oviktig roll i denna affär; han hade försökt att bli av med en farlig motståndare. Det tilltänkta justitiemordet misslyckades dock.

Stobée fick med tiden full upprättelse, han gjorde en snabb karriär som generalmajor, fortifikationsdirektör och landshövding över Göteborgs- och Bohuslän. Den fasta punkten i hans tillvaro var dock alltid Ågården, därifrån styrde och ställde han och när han 80 år gammal dog innebar det slutet på ett långt och ovanligt innehållsrikt liv. Det verkar inte helt obefogat att han fått en gata i Lidköping uppkallad efter sig.

Tore Hartung

Karikatyrtecknaren Gunnar Wennerberg

Ovan återges en trevlig karikatyrteckning som är utförd av Gunnar Wennerberg (1817–1901). Teckningen är signerad av Wennerberg och föreställer enligt en anteckning på baksidan *Borgmästaren i Lidköping Carl Gustav Arvidson*. Denne var född 1791 och vid tillträdet av borgmästarebefattningen 1819 endast 28 år. Han kvarstod som borgmästare till sin död 1872 eller i 53 år. De sista fyra åren var han permanent tjänstledig. Enligt J. Alén i *Lidköpings kommunala historia*, 1951, s. 48 skötte inte Arvidson sina sysslor tillfredsställande. Det var stora spänningar mellan honom och magistratssekreteraren "som ju vid dessa år var mera mottaglig för en nyare tids, i den gamles ögon onödiga påhitt".

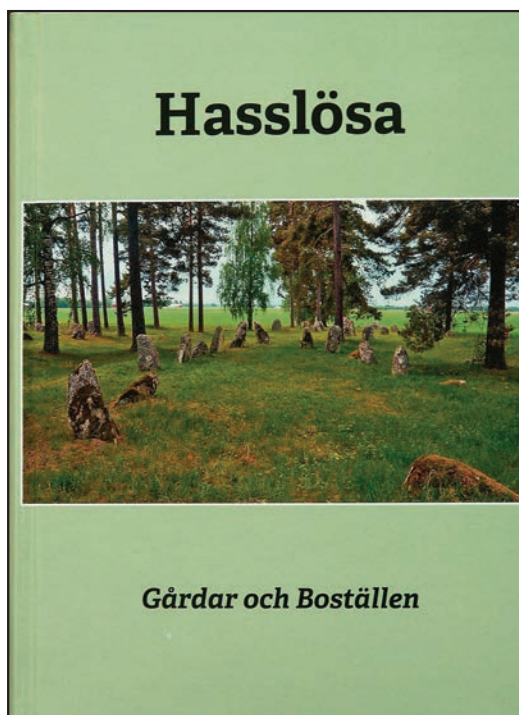
Arvidson fick vid ett par tillfällen bakläxa på sina inlagor till stadsfullmäktige vilket måste ha varit en nesa. Sista gången han satt i rådhusrätten var den 30 mars 1868. Vid stadsfullmäktiges sammanträde den 11 maj samma år inkom magistraten med en skrivelse, i vilken det föreslogs, att "stadens ordinarie borgmästare, C. G. Arvidson, som i ett halft århundrade förvaltat sitt ämbete, men nu av kraftlöshet måst avgå därifrån", måtte av stadsfullmäktige för hans återstående livstid och så länge han åtnjuter tjänstledighet, fr. o. m. den 1 april tillförsäkras ett årligt belopp på 750 riksdaler riksmünt. Framställningen bifölls av stadsfullmäktige, skriver Alén i sin kommunala historia.

Gunnar Wennerberg har på ett fyndigt sätt ritat av sin hemstads gamle borgmästare. Efter hans signatur finns en antydning till en 4:a. Kanske har teckningen tillkommit någon gång på 1840-talet. Det var väl vid denna tid som orkeslösheten hade börjat framträda hos gamle Arvidson och åsikterna om honom tilltog. Wennerberg måste ju även hört ett och annat "hemifrån", från sin far, kyrkoherden i Lidköping, Gunnar Wennerberg d.ä. (1782–1860) som bör ha haft en del att göra med Arvidson.

Det var nog med ett leende som Gunnar Wennerberg tecknade ned borgmästarbilden!

Johnny Hagberg

Vacker bok om Hasslösa

Hasslösa. En del av järnåldersgravarna på Brakelund ses på bokens omslag.

På omslaget till boken **Hasslösa. Gårdar och Boställen** möter en bild av minnena från en mycket stor järnåldersbebyggelse som lämnat efter sig tio domarringar, fyra skeppssättningar och andra resta stenar. Själva boken sysslar förstås med dagens bosättningar som visas upp i snygga färgbilder. Till det vackra intrycket bidrar också en flitig användning av gamla konstnärliga kartor från bygden.

Boken är sammanställd av tolv medlemmar i en studiecirkel, av dem har Åke Bogelius svarat för de flesta bilderna på dagens bebyggelse. Hasslösa Hembygdsförening står för utgivningen och boken visar upp gårdar, boställen, torp med mera samt deras ägare och brukare genom tiderna.

Manhaftig trumpetare

Ofta görs jämförande tillbakablickar med citat i bild och text ur Gods och Gårdar och andra äldre skrifter. Där kan man utläsa exempelvis att Öfvenstorp hade svartnylla och delvis sandjord, var elektrifierad och då (på 40-talet gissar jag) hade tre hästar, elva kor, fyra – fem ungdjur samt svin.

Så detaljerat är det förstås inte idag. Men visst får man information. Så kan man i ägarförteckningen för just Hasslösa Övenstorp läsa att gården 1764 – 1778 ägdes av ärevördige och manhaftige trumpetaren Johan Wilhelm Landgraf. Han måste ha varit något extra för efterträdaren får nöja sig med titeln trumpetare.

Oduglig, kasseras

Kanske var de här två ägarna militärmusiker som varit ägare till en större gård. Annars var soldaterna här förstås, liksom på andra håll, knutna till torp på hårda villkor. Från soldattorpet 108 WR Sällåsen Rote: Böljan kan man i korta och obevekliga fakta följa utvecklingen. 1714 noteras Hästen oduglig, kasseras. Tre år senare: Ryttern oduglig, kasseras. 3 tjänsteår. Ingen sentimentalitet där inte.

Anders Andersson på 875 WDR Hälledal behandlas bättre. Han får tydligen underhåll efter 27 tjänsteår, men då har han upplevt sex fältslag, blivit bleserad i högra foten av en kula och dessutom skadats under arbete vid Göta kanal. Han verkar verkligen förtjäna omdömet: Tjänst berömlig.

Snyggt inbunden

Även på andra områden kan man få intressanta inblickar i livet förr, men mest utrymme ges till dagens bebyggelse. Fast även då kan man många gånger med hjälp av gamla bilder se hur bostäderna förändrats genom åren. Ibland får man även på bild möta dem som en gång bodde där.

Boken är snyggt inbunden och välredigerad så att man lockas till fortsatt läsande. En tidigare studiecirkel har i fem häften beskrivit kyrkorna, skolorna, föreningar, hantverkare med mera.

Hans Menzing

Riksbanksrevisorn Einar Björe (1885–1970) utgav 1966–68 inte mindre än 174 artiklar i NLT med utgångspunkt från sin uppväxt på Rättaregården i Skälvum, dessutom 11 kring Björsgården i Källby. Christer Westerdahl har nu digitaliserat, språkrensat, redigerat och kommenterat detta material ur arkeologisk och etnologisk synvinkel. Det ges ut av Båtdokgruppens förlag i Skärhamn, Bohuslän. Den inbundna boken omfattar 314 sidor med ett drygt 50-tal illustrationer. Även om utgångspunkten förfaller rätt begränsad så ger den nya titeln mera rättvisa åt bredden: *Söder om Kinnekulle- liv och död i en västgötabygd under hundra år, ca 1814-1914*. Det är en personlig, lätt nostalgisk, tillbakablick på ett barndomslandskap med både litterära kvaliteter och kulturhistoriskt väsentliga aspekter ständigt närvarande. Inte minst skildras tron på det övernaturliga och man påminns om samhällets och mentalitetens ständiga förändringar.

Tidigare har Westerdahl själv skrivit om Vänerområdets kulturhistoria (2003), om den berömde västgötske yrkesmässige vargjägaren Enocksson (2014), den siste i sitt slag (död 1977) och om kalkbränningen på Kinnekulle (2016), på samma förlag.

Boken kan rekvireras från förlaget, info@batdok.com men kommer också att finnas tillgänglig genom kommunen, Husaby hembygdsförening, Götene hembygdsförening genom Vuxenskolan i Götene, eventuellt även hos författaren. Priset är 250:-.

Antikvariat Tranan

Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

När Agnetorp blev med köping

Platsen för torpet Långebro och Kullö skola återfinns på omslaget till den nya boken.

1895 förändrades livet för alltid i Agnetorps socken. Plötsligt var en del av socknen köpingen Tidaholm och 15 år senare upphöjdes den till stad. Agnetorps sockenkyrka hamnade i centrala Tidaholm och blev så småningom stadskyrka. Och tätorten och landsbygden blev på många sätt skilda världar.

En bok om Agnetorps socken. Människor i gårdar, torp och backstugor under senare delen av 1800-talet heter en vacker nyutkommen skildring av socknen innan Tidaholm blev köping, och valet av tid för undersökningen beror förstås just på att allt förändrades då. Lena E. Jonsson är redaktör för boken som bjuder på dokumentation sammanställd av deltagare i en studiecirkel. Studieförbundet Vuxenskolan Tidaholm svarar för både redaktion och utgivning.

Människoöden

Boken är på 325 sidor i stort format med massor av gamla och nya bilder. Även om det främst handlar om gårdar av olika slag, så möter man här även kvarnar och andra företag, skolor, fattigstugor, festplatser och mycket annat. De gamla boställena och arbetsplatserna placeras i dagens sammanhang så att läsarna kan orientera sig, och det görs utblickar både framåt och bakåt. Mest imponerande är den mängd av fakta som presenteras om dessa människor som levde för mer än hundra år sedan. Märkliga personligheter, framgångsrika sockenbor och vanliga bönder och arbetare. Tragedier och glädjeämnen blandas som i verkligheten, och här ges mängder av intressanta glimtar ur livet förr.

Tidig Guillou

Det märkligaste levnadsödet hittar vi långt innan det blev tal om köping. Trygils Kristinsson från Agnetorp-Balstad kan vara Sveriges första Jan Guillou. Han kan vara mannen som skrev Erikskrönikan tidigt på 1300-talet, en dramatisk skildring av en mycket dramatisk epok under medeltiden. Och eftersom våra

källor är oerhört få från den här tiden är krönikan ofta det enda vi vet. Eller tror oss veta.

Skrev åt Ingeborg

Mamman skall ha varit av ädel börd, men blev med barn med en präst som ju absolut inte fick ha barn. Så efter födseln placerades mamman i Gudhems kloster, fast det var ju så dags då. Sonen fick inte bli präst eftersom han var född utom äktenskapet (det kan man också se av att han har mammans namn i efternamnet Kristinsson), men blev istället kanik i bland annat Skara. Och det var säkert här han skrev krönikan, bitvis på god västgötska. Förmodligen på uppdrag av hertiginnan Ingeborg, den mycket unga änkan efter hertig Erik som dog sväldöden i Nyköping efter en julfest där 1317. Hon ville att eftervärlden skulle få en vacker bild av hennes bortgångne man.

Trygils är förstås den ovanligaste Agnetorpsbon, men här skymtar rader av andra spännande människor.

Hans Menzing

Längjums rotar nu färdiginventerade!

Det idoga arbetet med att utge sockenböcker pågår runt om i landskapet. Nyligen utkom boken "Gårdar & torp – Vässby och Bäckebo rotar – Längjum".

Den egentliga sockenboken utkom redan 1978. Det var tre socknar som samsades i en och samma bok, Larv, Längjum och Tråvad.

Därefter har en forskargrupp med dryga 30-talet deltagare arbetat med att inventera alla boplatser i Längjum. Först kom Östbäcks rote 2011 följt av Längjums rote 2015 och nu avslutas arbetet med Vässby och Bäckebo rotar. Den sista omfattar 123 sidor. Resultatet har blivit en gedigen genomgång av alla kända ägare, därtill med många skildringar av enskilda personer. Många av nytagna färgfoton på gårdarna blandas med gamla svartvita foton på både gårdar och människor. Även Vässby gamla kyrkplats och Längjums bygdegård är beskrivna. Backstugorna vid Gära hög beskriver de fattigas boplatser under sent 1800-tal.

De tre böckerna är ett utmärkt komplement till tidigare sockenbok. Boken är tryckt i endast 200 exemplar så jag gissar att den inom kort är slutsåld! Priset är 200 kr. Kanske kan dessa tre böcker tryckas i en gemensam volym så småningom?

Sven-Olof Ask

FLOBY

ANTI-KVARIAT

Öppet : kl. 11-17 året runt samt extraöppet i juli eller efter överenskommelse
Tfn 0515-40940, 40773

Genuina västgötar på den tiden det begav sig.

I det intressanta reportaget i Meddelandet nr 4/2017, gällande unika bilder på Västergötlands museum, träffar vi på en löjtnant Ulrik Uberg. Han var verksam som gymnastiklärare vid läroverket i Skara åren 1862 – 1892.

Jag erinrade mig att jag stött på det något ovanliga namnet tidigare. Och mycket riktigt! I Victor Carlén-Wendels bok "Det mesta är sant" (1943) återfinnes en krönika om denne tydligen något specielle man, "Ulven" oftast kallad, som väl för övrigt var fanjunkare med löjtnants avsked, enligt den tidens befördringsgång.

Enligt Uberg själv var han den främste florettfäktaren i världen. Carlén-Wendels berättade om detta på följande sätt; med Ubergs egna ord:

"– Under en av mina många resor på kontinenten kom jag även till den franska staden Joinville du Pont, känd för sin förnämliga fäktakademi. När jag gick omkring i fäktsalarne där och beskådade den ridderliga idrottens utövande, lyckades det mig att, utan att föreställa mig, få korsa min klinga med den världsbekante mästaren monsieur Caignard. Det blev en duell! Mycket snart lyckades det mig att komma underfund med hans enda svaga sida. Med utnyttjande till det yttersta av denna min kännedom, hade jag efter knappa fem minuter fått in tre praktstötter på honom, utan att själv ha träffats. Då fällde monsieur Caignard sitt vapen, avtog masken och uppmanade mig att göra sammalede. Han spände blicken i mig och utbrast upprörd:

– Min herre, antingen är ni Fan själv eller också löjtnant Uberg från Skara!

– Jag är den sistnämnde, svarade jag med en bugning."

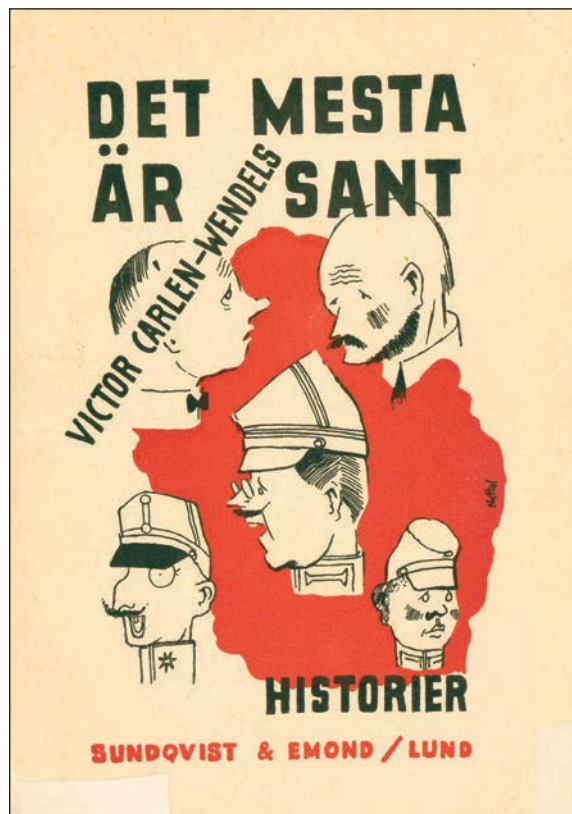
Carlén-Wendels har betitlat sin krönika "Blygsamhet", ett synnerligen passande namn! Det gäller ju att inte sätta sitt ljus under en skäppa, om man inte direkt behöver!

Viktor Carlén-Wendels var född i Hjo 1883. Han gick i skola i Skara, och det var i samband med skolgången han träffade på löjtnant Uberg. Sedermera blev han, Carlén-Wendels, kapten i reserven vid gamla Kungliga Västgöta regemente, I 6, i Axvall, sedermera Vänersborg. I det civila utbildade han sig till gymnastiklärare, och arbetade som sådan den mesta tiden vid läroverket i Malmö. Han erhöll till sist titeln gymnastikinspektör.

Utöver den nämnda boken "Det mesta är sant" återkom han med ännu en bok på samma tema, kallad "Mera nästan sant". (1945). Båda böckernas berättelser är genomsyrade av äkta västgötaskar. Författaren har fångat den verkligt genuina humor som kännetecknar vårt landskap, eller gjorde en gång i tiden, kanske är bäst att tillägga.

Lärare, militärer, präster och så kallat vanligt folk passerar genom sidorna i de båda böckerna. De är på kornet fångade med sina egenheter och svagheter, och ett hade de gemensamt oavsett sin position i samhället: de begrep inte själva hur roliga de var. Dessutom var ingen av dem "uppdiktater". Det var författaren noga med att påpeka.

Vid ett tillfälle har jag sammanträffat med denne stora humorist. Året var 1953 eller 1954. Västgöta regementes kamratförening hade ett möte en vacker sommardag, vid Folkhögskolan i Axvall,

där regementet en gång hade sin förlägningsplats, före flytten till Vänersborg.

Jag hade mitt hem i närheten. Min far och jag knallade dit för att övervara evenemanget. Ingen av oss hade någon anknytning till I 6, men en vacker söndag kan knappast spenderas på ett bättre sätt, under förutsättning att man är intresserad, givetvis.

De åldriga veteranerna samlades vid minnesstenen, där en vacker gudstjänst ägde rum. Man sjöng unisont "Vår gud är oss en väldig borg", varpå biskopen höll en stämningsfull predikan. Diverse tal hölls. Musikkåren spelade både marschmusik och religiösa melodier. Jag såg flera av de gamla veteranerna torka tårar ur ögonvråna.

Så småningom var det dags för alla att inta den obligatoriska ärtsoppan som avnjöts i matsalen i Norra Lägerhyddan. Det var roligt att se den spända förväntan som kunde avläsas i några av gamlingarnas anleten. Skulle ärtsoppan smaka lika gott som den brukade en gång i tiden? Det gjorde den givetvis!

Där, i vimlet, träffade vi på den nämnde Victor Carlén-Wendels. Min far och han kände varandra något litet och bytte några ord. Själv var jag bara 13 eller 14 år och hade inget att bidra med. Men jag lyssnade intresserat.

Carlén-Wendels var klädd i en gammaldags grå kostym med hög knäppning och smala slag. Vid handlederna och vid ankarna fanns ett slags knäppning, som jag aldrig sett vare sig förr eller senare. På fötterna blankpolerade svarta kängor, och på huvudet en filthatt, vars brätten veckade sig åt olika håll.

Det var tydligt att den gamle kaptenen lade an på originalitet beträffande klädsel och uppträdande.

Trots de många åren i Skånemetropolen Malmö hade han inte glömt den genuina västgötskan, en dialekt han gärna tillgrepp när tillfället var lämpligt. "Dä va gevet dä!"

Avslutningsvis skulle jag vilja tillägga att på den tiden, för 60 år sedan, fanns ett slags *stämmning* över våra bygder, en känsla som aldrig återkommer. Alla gamla original med rötter i 1800-talet är borta. Inga nya motsvarande kommer i stället. Nog är det lite sorgligt?

Västgöta nations bibliotek i Uppsala

Liksom övriga landskapsnationer i Uppsala har även Västgöta ett eget bibliotek. De första skriftliga anteckningarna om en boksamling i nationens regi finns redan under första hälften av 1700-talet.

De olika landskapens födelseår, med egna nationer och nationsinrättningar, brukar anges till 1663. Västgöta nation är äldre än så och startade som en fast sammanslutning av "westrogothi" redan 1639 och är därmed en av de två äldsta i Uppsala. Från år 1640 sträcker sig också Västgöta nations äldsta matrikel. Från början saknade västgötarna ett eget ställe att samlas på. Landskapen (beslutande organ) hölls hemma hos inspektör. Hos honom förvarades även nationens landskapskista. Det dröjde till 1825 innan man kunde köpta det nuvarande nationshuset vid Västra Ågatan. Huset har en gång ägts av Fältmarskalken Lennart Torstensson.

Redan 1745 uppstod ett behov av att hyra ett rum som kunde fungera som läsrum för västgötarna. Från denna tid började nämligen nationen att prenumerera på "Svenska Avisan", och sedan även på "fransöska gasetterna". Tidigare hade man redan 1726 börjat binda in och i landskapskistan förvara en samling

som betecknades som "inventarier" av de under åren utkomna disputationerna, och några år senare skänkte Nils Hufwedsson Dal till nationen sin översättning av Johannes Loccenius *Antiquitatum Sveo-Gothicarum* (Swenske och Göthiske Gamle Handlingar, 1728). Dal har på försättsbladet skrivit en dedikation: "Florentissimae Nationi VestroGothicae offert Auctor".

Dal var vid denna tid redan en "etablerad" författare. Redan 1719 hade han utgivit en av de tidigaste stadsbeskrivningarna: *Boerosia, Urbs, per Regna Septentrionis, mercatura nobilis. Then uti the Nordiska Riken, för sin köp-handel, Wälbekante Boeråas Stad, Beskrifwen Af Nils Hufwedsson Dal*. Han var född i Borås 1690 och tillhörde en av Borås mest ansedda familjer. Intresset av arkeologiska och antikvariska frågor gjorde att han samlade uppgifter om sin hemstads tillkomst och omgivande häraders historia. Han inskrevs vid Västgöta nation i Uppsala 1707. På grund av "medellöshet" tvingades han att lämna akademien. "Genom sina arbeten, översättningar och sina samlingar har han dock gjort en bestående insats, som ger honom plats i vår lärdomshistoria." Han avled i Stockholm 1740.

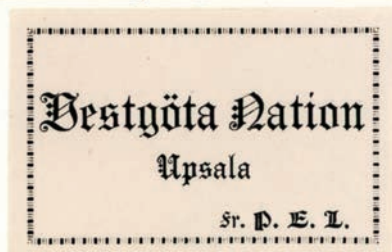
1729 upprättas ett första inventarium över böckerna vilket endast innefattar Dals bok och 7 band disputationer. Det är också disputationer som under lång tid utgör det huvudsakliga bokinnehavet. De bands in med regelbundenhet. Från och med årgången 1747/48 förekommer påskriften "Bibliotheca Nationis" vilket är första gången man påträffar benämningen "bibliotek" för nationens boksamling.

Från denna ringa början växte biblioteket volymmässigt vilket innebar att den 2 december 1755 beslutades om att ett nationsbibliotek skulle inrättas och att varje landsman skulle bidra med 16 öre kopparmynt i terminen. Mötet hölls hos astronomie professorn Martin Strömer (1707-1770), som året före tillträtt som inspektör. Två år senare inköptes den första boken till biblioteket. Det blev Ziervogels Portugals historia, Uppsala 1757.

1758 mottogs en värdefull gåva av Claës Alströmer (1736-1794) bestående av en vacker samling inbundna skrifter av Linné och hans lärjungar, totalt 11 band. Några år senare, 1765, bestod biblioteket av 82 band, 17 kartor och en himmelsglob. Denna glob är förmodligen den ena av två som skänktes

1737 av prosten Olof Nordborg (1681-1745) i Fredsberg. Han inskrevs i nationen 1703, blev magister i Uppsala 1710, prästvigdes samma år och blev sedan skolmästare, pastor och sedermera den förste kyrkoherden i den svenska församlingen i London 1712. Församlingen administrerades vid denna tid av biskop Jesper Swedberg i Skara. Globerna, en himmelsglob och en jordglob, förvarades i nationens kista och på andra mindre lämpliga ställen vilket medförde att de for illa. 1755 återstår bara den ena av dessa glober som Nordborg säkerligen inhandlat under någon av sina resor till London. I Warholms herdaminne anges det i en not (del 2, s. 185): "Till studerande ungdomen af Vestgöta nation i Upsala har han skänkt en himmels- och en jord-glob." Hans liv avslutades på ett dystert sätt: "Blev galen och skar halsen av sig 2/7 1745."

1776 har boksamlingen vuxit så pass mycket att dess vård måste överlämnas till en särskild funktionär. Den förste innehavaren av denna bibliotekariesyssla blev Olof Andersson

Knös (1756–1804) som upprättade ett "Inventarium Librorum, quos possidet Bibliotheca Nationis Vestrogothicae". På befördringsbanan hade han dock ingen framgång, och sedan han 1788 förgäves sökt vice bibliotekarietjänsten i Uppsala lämnade han "med svärmod och nedslagenhet staden". År 1796 sökte och erhöll Knös lektorat vid Skara gymnasium och tillträdde denna befattning 1797. År 1798 började han tillsammans med några kolleger ge ut *Skara månadsskrift*, som lades ned efter tre månader. I sin våning i Skara hade Knös ett omfattande och värdefullt bibliotek. Detta skingrades vid hans död, men hans stora brevsamling och andra historiska dokument han samlat under sin levnad utgör huvuddelen av den Knöska samlingen i Skara Stifts- och landsbibliotek. Den omfattar 96 volymer och innehåller både originalhandlingar och avskrifter av historiska dokument.

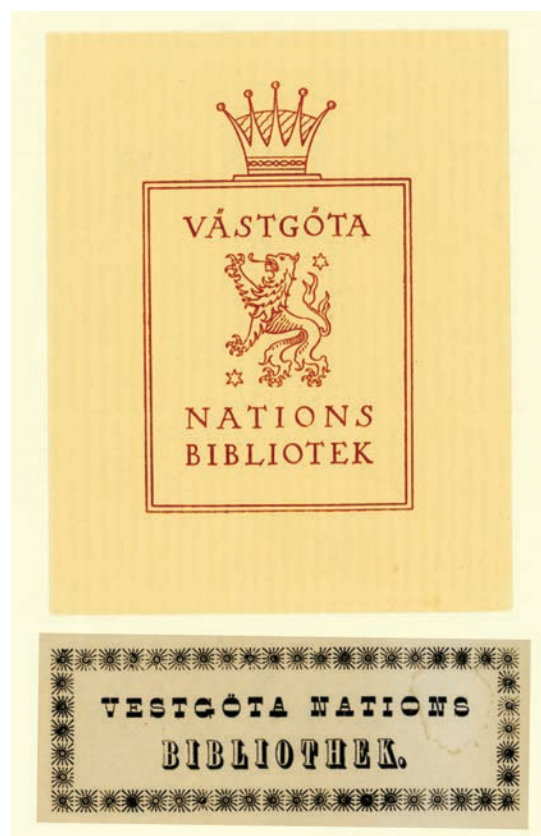
År 1829 utkom den första tryckta katalogen över nationens bibliotek. Detta hade nu vuxit till 950 band. Många enskilda hade skänkt pengar, enskilda böcker eller samlingar till biblioteket men den främsta orsaken var det stora arbete som dess bibliotekarie Olof Bredberg (1790–1830. Död som lektor i filosofi i Skara) lade ner på biblioteket under åren 1818–1828.

Bibliotekarien vid Uppsala universitetsbibliotek, dåvarande magistern och blivande Hedersledamoten av nationen (1859) Carl Gustaf Styffe (1817–1908) tryckte år 1843 ett tillägg till 1829 års katalog vilket visar en utökning av biblioteket under dessa år med 530 band. Det dröjde sedan till 1872 innan *Katalog öfver Västgöta nations i Uppsala bibliotek* utkom. Nu hade samlingarna utvidgats till sammanlagt 2 650 band, kartor och handskrifter oräknade. Till detta tillkom 58 band samt 48 smärre häften och buntar nationshandlingar som innehöll, bland annat, matriklar från mitten av 1600-talet och *Constitutiones nationis Vest-Gothicae* från 1739 med underskrifter i original.

En relativt stor donation skedde 1873 då postmästaren C. A. Cederqvist donerade till biblioteket "ett helt litet bibliotek öfver omne scibile". Denna gåva förtecknades i en tryckt katalog *Katalog öfver den af postmästaren A. A. Cederqvist till Västgöta nations bibliotek skänkta boksamling, Upsala 1875*, 48 s. Kring sekelskiftet 1900 innehöll biblioteket 6 500 volymer.

I slutet av 1800-talet togs ett exlibris fram för bibliotekets böcker med texten inom en ram *Västgöta nations Bibliothek*. Detta äldre exlibris ersattes senare med ett av konservator Allan Fridell (1904–1983) 1940 tecknat exlibris som trycktes i tre olika storlekar. Några donationsexlibris för speciellt skänkta böcker och samlingar finns även. Bland annat för Pehr Emanuel Lithander (två olika). Han var född i Synnerby 1835 och avled i Rom 1913. Lithander var grosshandlare i Göteborg och synnerligen politiskt aktiv. Hedersledamot i nationen blev han år 1900.

Herman Baumbach (1857–1931) var född i Tengene och tillhörde nationen. Efter 84 terminers studier tog han vid 61 års ålder sin fil. kand. med Laudatur (A) i latin, tyska och engelska. De höga betygen visar, att hans långa studietid inte berodde på någon tentamensskräck, utan på hans önskan att förvärva gedigna kunskaper, så gedigna att de överskred tentamensfordringarnas gränser. I engelskan, som alldeles särskilt tycks ha intresserat honom, var han exempelvis en oslagbar expert på sporttermernas användning.

Det moderna bibliotekets yttre finns beskrivet i boken *Nationshusen i Uppsala* (1977) och i dess föregångare med samma namn (1915). En längre artikel om bibliotekets öden finns i Svante Sandbergs "Anteckningar ur nationsbibliotekets förhistoria" i *Vestrogothica IV*, 1937 s. 52–80. Biblioteket beskrivs även i C. M. Carlanders *Svenska Bibliotek och Ex-libris* 1889 (1 uppl.) vol. 1 s. 130–131 och i andra upplagan 1904 vol. 1 sid 197–192. En kort historik över biblioteket finns även i *Katalog öfver Västgöta nations i Uppsala bibliotek*, 1872, s. III–VIII och författad av dåvarande bibliotekarien Rudolf Tengberg (1845–1877). I BoV:son Lundqvist *Västgöta Nation i Uppsala. Från år 1595. Biografiska anteckningar. Första bandet 1595–1720*, Uppsala 1928–1946, finns biografiska anteckningar över flera av de i artikeln nämnda västgötarna.

Johnny Hagberg

Om ett hedniskt gudahov i Gudhem

Under vikingatiden fanns ett stort hednatempel i Gudhem, vigd åt Tor och med hundratalet avgudabilder. Så berättas det i Joms-vikingasagan¹ från ca år 1200. Men berättelserna verkar fantasi-fulla och gavs länge låg trovärdighet eftersom källäget varit svagt och många inte velat tro på att hedniska tempelbyggnader över huvud taget funnits.

Ortens namn är dock ett starkt stöd för berättelserna. Det är belagt redan på 1100-talets slut. Namntypen är så gammal som 1500 – 2000 år och vanlig i trakten. Gudhem liksom det närliggande Gökhem har behållit sin ursprungliga form. I många fall har det ursprungliga ”-hem” senare utvecklats till ”-um”, som i Bolum, Bjellum, Bjurum, Edum, Kedum, Kvånum, Vedum m.fl.. Laske-Vedum skrevs ca år 1300 som Vidherhem. Att namnet Gudhem syftar på en hednisk kultplats behöver man inte betvivla. Svenskt ortnamnslexikon skriver: *Namnet Gudhem med varianter, Gudum m.fl., förekommer sammanlagt elva gånger i Danmark, Norge och Sverige. Namnen kan därför säkerligen återföras på ett ord sammansatt av gud med syftning på hedniska gudar och hem i betydelsen 'hemvist' (jfr -4 hem). Gudhem kan återges med 'plats där gudarna uppehåller sig och ägnas särskild dyrkan'.* Att namnet är unikt i Sverige pekar på att kultplatsen var stor och betydelsefull. John Kraft² gissar att det här fanns ett kultförbund redan långt för vikingatiden. Det omfattade i stort sett Gudhem, Vilske, Frö-kind och Vartofta härader och hade sitt centrum nära Falkö-ping. På norra Bornholm finns ett snarlikt ortnamn, ”Gudhjem med Helligdommen”. Åke Ohlmarks menar att också denna ort har varit ett betydande kultcentrum.

Man har länge velat tro att asakulten uteslutande utövades utomhus (i harg och vi) och därför misstrott alla skriftliga berättelser om kultbyggnader från vikingatiden och dessförinnan. Numera finns övertygande arkeologiska bevis³ på att sådana verkligen funnits – inte minst från utgrävningarna i Uppsala och Uppåkra Gudahov på andra ställen har också identifierats – ibland visserligen bara en sorts ”Friggebodar” med plats enbart för gudabilder och officianter. Om man vill veta vad islänningarna på 1200-talet mindes om hedniska gudahov kan man gå till Eyrbyggarnas saga. Där berättas i stor detalj om hur Torulf Mostrarskägge ungefär år 890 byggde upp ett Torshov vid Bredavik på Island och hur detta var utrustat bland annat med gudabilder, altare, edsring och blotskål.

Under senare år har flera medeltida isländska texter gjorts lättillgängliga genom nyöversättning oftast till nynorska. Ett par av de viktigaste är Fagerskinna, Islänningaboken och den stora Flatöboken. Fagerskinna täcker ungefär samma period som Heimskringla, är skriven något decennium tidigare, men är mer kortfattad och mer saklig. Även om berättelserna naturligtvis huvudsakligen handlar om de norska kungarnas förehavanden, finns några korta inslag av svensk historia. Några av dem berör händelser i Västergötland och Gudhem.

Den norske historikern Frans – Arne Stylegar har sammanfattat de norsk-isländska berättelserna om Gudhems hedniska gudahov. Enligt en vikingatida tradition⁴ hade jarlen Håkon Sigurdsson från Lade i Trøndelagen förstört ett hedniskt gudahov. Enligt några yngre sagor var hovet vigd åt asaguden Tor och beläget i Götland (Gautland). Odd Snorrasson skrev (ca 1190) att götlandsjarlen Ottar fick tinget att förklara Håkon fredlös (varg i veum) för hans ogärning. Yngre källor säger att gudahovet, som Håkon brände och stal stora rikedomar ifrån, var det största i Götaland och låg i Gudhem mellan sjöarna Vänern och Vättern.

Håkon jarl Sigurdsson levde ca 935 – 995. Fagerskinna berättar att sedan Harald Blåtand efter stridigheterna med Otto II av Sachsen år 974, förmått Håkon jarl att låta döpa sig, seglade denne norröver och härjade i Småland, Östergötland och Västergötland. Han stred mot götajarlen Ottar, besegrade denne, dödade många och förhärjade landet. Kunde han varit så framgångsrik utan att ha haft allierade i landet, som hjälpt till med vägvisning och logistik? Sedan återvände han till Norge och återgick till asatron. Händelserna bör alltså ha utspelat sig 974–975. Berättelsen finns i något annan form hos Odd Munk (ca 1190) och i Heimskringla. Enligt båda dessa stupar Ottar i striden, vilket ju i och för sig kan ha inträffat efter att Håkon blev förklarad fredlös.

De gamla islänningarnas skaldedikter tillmätts stor trovärdighet eftersom de är skrivna kort tid efter att händelserna utspelats och ofta av ögonvittnen till händelserna. Håkon jarls omfattande härjningar i Götaland är bestyrkta av några rader i den samtida skaldedikten Vellekla (guldbrist) skriven av Einar Skaglam, som ofta vistades hos Håkon jarl. I en halvstrof sägs:

*Ingen upp från havet
så lång väg har burit
gyllene sköld; genom
hela Götland före honom.*

Vid utgrävningar 2017 i Falköping gjordes ett unikt ett fynd, som daterades till slutet av 900-talet och därmed ungefär till samma tid som Håkon jarl skulle ha bränt och plundrat i Gudhem. I en grav under nuvarande Köttoget och utanför kyrkogårdsmuren låg två professionellt avrättade krigare. Eftersom även grova brott vanligen kunde sonas med böter eller landsförvisning under vikingatiden, måste de avrättade ha ställt till med något mycket anmärkningsvärt. Om en vetenskaplig analys av skeletten skulle visa på att de halshuggna männen kom från norska västkusten har man för första gången en konkret koppling till händelserna runt år 975. Vi får kanske svaren redan till hösten 2018.

De norsk-isländska sagorna beskriver många gånger Västergötland som fullt av asatroende och präglad av hedniska seder – ett påstående, som stämmer illa med att arkeologer under de senaste årtiondena visat att kristendomen var etablerad redan på tidigt 900-tal – åtminstone i Varnhem, Sântorp och Falköping. Som tillfällig kristen kunde naturligtvis Håkon tagit tillfället i akt att plundra ett hedniskt gudahov och till och med samverkat med kristna västgötar, som ville bli av med ett hedniskt kultcentrum. Att Håkon hade goda kontakter i sveariket är fullt tänkbart. Enligt ”Ingvar den vittfarnes saga” ingrep Håkon jarl en annan gång kraftfullt i svensk maktkamp. Han kom Erik Segersäll till hjälp för att krossa en allians mellan Eriks önskad svärson Åke och åtta andra hövdingar, som förenat sig mot Erik. Håkons dotter Aud blev därefter gift med Erik och Håkon jarl verkar ha vistats en tid hos Erik. Sagan daterar händelsen till tiden efter slaget på Fyrisvallarna, som inträffade ca 985. Också Flatöboken berättar om äktenskapet mellan Aud Håkansdotter och Erik Segersäll.

Jarl Ottar kan vara historisk. Han nämns också i Jomsvikingasagan och då i ett annat sammanhang. Där handlar det om att Ottars dotter Ingegärd blev bortgift med den danske jarlen Palne på Fyn och att hon blev mor till Palnatoke, Harald Blåtands baneman. Eftersom Palnatoke tidigt blir en sorts fosterfar till Sven Tveskägg, som föddes ca 960, borde Palnes giftermål med Ingegärd ha ägt rum runt 945. Ottar borde därför ha varit 50–60 år gammal vid tiden för Håkon jarls härjningar, då han skall ha stupat. Tyvärr vet vi inget om hans närmaste efterträdare. Möjligen kan det vara den föga kände Ulf Tostesson, som senast år 1000 hade efterträtt av sin betydligt mer berömd son Ragnvald.

När de isländska historieberättelserna skrevs hade de förts vidare genom muntlig tradition i minst 200 år. Uppgifterna om Håkon jarls härjningar och Ottars motstånd verkar hyfsat be- lagda. För att säga något om ett hedniskt gudahov i Gudhem skulle man behöva stöd av arkeologiska fynd. Ännu finns inga sådana⁵. Där finns många spår av äldre bebyggelse och av att kristet gravskick ersatt hedniska brandgravar under 900-talet men några rester av ett nedbränt hedniskt tempel har hittills inte framkommit vid utgrävningarna på klosterområdet. Frågan är ju dock inte slutligt besvarad. Det finns stora ogrävda ytor, där det kan ha legat, under kyrkan, på icke undersökta delar av klostrets mark eller på Gudhems kungsgård. Hednatemplen låg ofta nära den lokale stormannens bostad och kunde vara sammanbyggda med denna. Det är också på Gudhems kungsgård, som man har gjort det enda lösfynd, som direkt skulle kunna kopplas till ett hedniskt gudahov. Där har man funnit en armring⁶ av guld lik den som beskrivs i Eyrbyggarnas saga och som där användes som edsring i gudahovet. Kanske är det på Kungsgården man skall leta vidare.

Håkan L Lindström

1. Sagan finns i tre versioner. Den som man lättast får tag i – Albert Ulrik Bååths översättning nämner dock icke templet.
2. John Kraft. (1999). Hednagudar och kultförbund i det gamla Skandinavien.
3. Anders Kaliff och Julia Mattes. (2017). Tempel och kulthus i det forna Skandinavien.
4. Frans – Arne Stylegar. (2015). Kapitlet Håkon jarl i Sagakon- gene.
5. Maria Vretemark. (2009). Kapitlet Gudhem före klostret i Gudhems kloster.
6. Hilding Johansson (redaktör). 1971. Boken om Gudhem, ka- pitlet Fornminnen, sid 52.

Livet i Bjurbäck förr i vala

Aina Lindborg, under en lång rad år redaktör för hembygdsför- bundets tidning Västgötabygden, har sammanställt ett fint häfte på bortåt 100 sidor om livet i hennes hemsocken under första halvan av 1900-talet. Mycket bygger på minnen insamlade under 1990-talet av Seniorträffen, där kvinnorna var i majoritet. Och visst märks ett kvinnoperspektiv ibland. Som detta att häs- tar och oxar normalt hörde till männens arbetsuppgifter medan kvinnorna främst skötte hushållet och barnen. Plus mjölkning, smädjur, hjälp med skörden och mycket annat. Men en del kvin- nor fick dessutom gå upp och utfordra hästarna tidiga morgnar för att männen skulle få vila lite längre inför sitt hårda arbete.

Lantbrukarhem

Fast kvinnorna erkände att männen ibland också hjälpte till med mjölkningen och barnen. Och dessa kvinnor på landsbygden var inga hemmafruar, de kallades husmödrar. Så det är helt naturligt att Aina Lindborgs bok ”Så var det då i Bjurbäck 1910 – 1950. Berättelser och dokumentation från Bjurbäck. Samlade, upp- tecknade och redigerade av Aina Lindborg” startar med livet i ett lantbrukarhem. För det var ju där de flesta växt upp. Minnesbilderna är av många olika slag, inte minst intressanta är

exemplen på den tidens återvinning. För i köket fanns under diskbänken en skölehink eller gresahink där allt matavfall samla- des. Det blev gresamat senare. Inget fick förspillas. På samma sätt återanvändes badvattnet av alla de få gånger det badades. Frågan är väl om den som badade sist blev renare.

Sme-Eskil

Det som berättas i boken speglar förstås livet just i Bjurbäck nära Mullsjö, men alla som växt upp på landet tidigt eller i mitten av 1900-talet känner igen mycket. Även om där förstås finns varianter. Det märks också i ett avsnitt om västgötskan i Bjurbäck. Mycket känner jag igen från ungdomen på Varaslättan, men en del uttryck är obegripliga även för en västgöte som mig. Typiska för den tiden är de många öknamnen som ofta utgick från vilka gårdar personerna kom från, eller fädernas yrken som Sme-Eskil och Skräddare-Linus.

Karlarnas område

Här speglas barnens och ungdomarnas liv, originalen, skolan, kyrkan och arbetsplatser. Liksom de många föreningar som var så viktiga förr. Mycket av detta syns också i deltagarnas egna skrivna berättelser. I boken finns ett avsnitt om kommun, för- samling och föreningsliv. Kommunalt arbete diskuterades inte så ofta på Seniorträffens möten där kvinnorna var i majoritet. För kommun- och församlingsarbete var karlarnas område långt fram på 1900-talet.

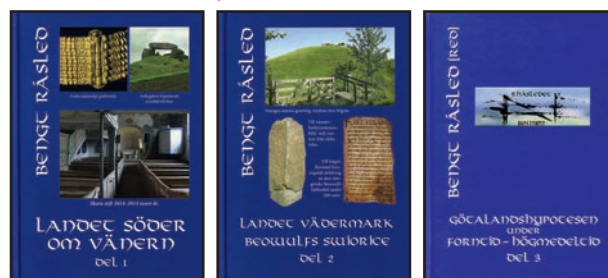
Materialet är uppspaltat så att det är lätt att orientera sig, allt välredigerat så att det viktigaste lyfts fram och massor av gamla och nya bilder kompletterar berättelserna. En stor del av bilderna är tagna av Aina Lindborg själv, men där liksom i berättandet hittar man även hennes man, mångåriga ordföranden i Västergötlands Hembygdsförbund, Bengt Lindborg. Det har blivit en mycket snygg och välredigerad bok gjord i samarbete med Bjurbäcks Hembygdsförening, lättläst trots den stora mängden fakta om livet förr i vala.

Hans Menzing

HISTORISKA GÖTISKA ”MILSTENAR”

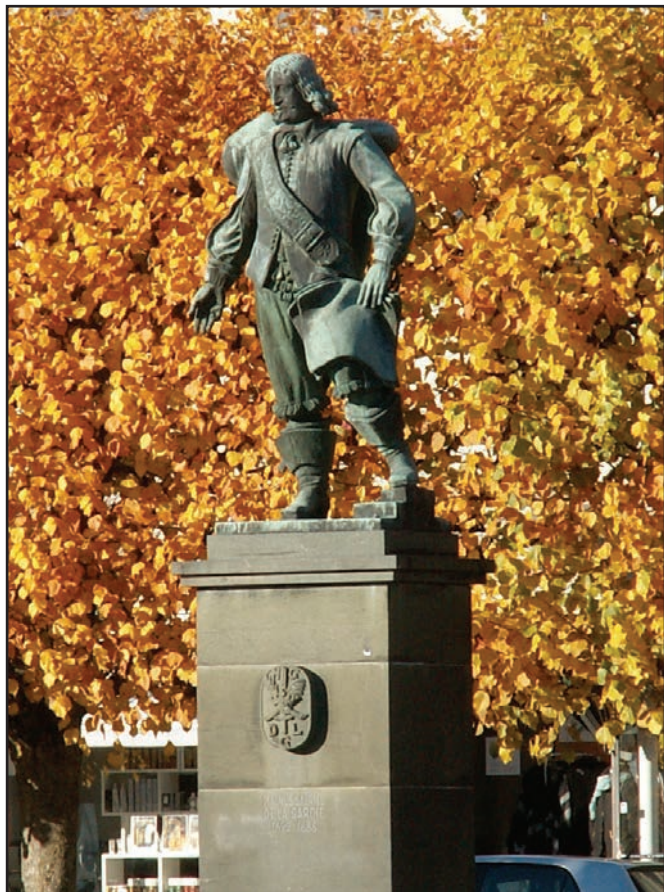
1. Myter placeras odenkultens Valhall innanför väggberget i nuvarande Halleberg (Del 1 sid 22 och 134)
2. Eddans landskap är, baserat på namnligheter, flera områden sydväst om Väner (Del 1 sid 133)
3. Den västgötske mytiske Beowulf regerar i landet Swiorice i 50 år (Del 2 sid 19)
4. Sparlösatenens Erik grundar Mälarbirka - ”götarnas stad i svearnas land” (Del 1 sid 78)
5. Olof Trätälja från Kinnekulle bidrar till ett norskt rike i Solör, varifrån Harald Hårfager härstammar (Del 2 sid 54)
6. Under 800-talet etableras kristendomen i Västergötland (Del 1 sid 165)
7. Skara stift har under 1000-talet tio namngivna biskopar (Del 2 sid 203)
8. Erik Segersäll från Västergötland grundar Sigtuna i slutet av 1000-talet (Del 2 sid 188)
9. Olof Schötkonung leder tillsammans med Sven Tveskägg första Danagälden till England (Del 3 sid 19)
10. Adam av Bremens sagesman, den danske kungen Sven Estridsson, är av jarlasläkt från Skara (Del 1 sid 175)
11. Erik den Helige dödas på Öland men hans kvarlevor flyttas av sonen kung Knut Eriksson till Uppsala domkyrka (Del 1 sid 231)
12. Birger jarl från Östergötland, ingift i den erikska ätten, väljer Varnhem för den sista vilan (Del 2 sid 189), osv.

Beställ Bengt Råslefs böcker hos din bokhandlare,
Adlibris, Bokus eller direkt från atremi.se

2018

Bara få ville satsa på De la Gardie!

Magnus Gabriel De la Gardie känns väl självklar på hans eget torg, men så var det inte förr. Bild: Hans Menzing

Idag tycker nog de flesta att det är helt naturligt att se Magnus Gabriel De la Gardie stå staty på torget i sin egen stad, Nya Lidköping. Men så tyckte inte Lidköpingsborna när idén väcktes 1872. Borgmästaren och andra höjdare startade en insamling men bidragen blev pinsamt få.

Det dröjde ända till 18 juni 1939 som statyn kunde avtäckas. Det berättar Per Ahrnstedt i senaste numret av Lidköpingsbygden. Han avslöjar också att skälet till den stora bristen på intresse berodde på De la Gardies rykte som en stor slösare. Dessutom påpekades att det mest onyttiga man kunde satsa pengar på var en staty. De pengarna kunde behövas till viktigare saker.

Gick i lindallén

Ungefär likadant lät det när tanken väcktes igen 1928. Det var stor arbetslöshet och tanken än mer orimlig. Men det löstes så småningom av Lidköpings Sparbank som skänkt rejäla summor, och därmed var saken klar.

S:t Nicolai Gilles årsskrift innehåller som vanligt massor av minnen, gamla och nya. Stig-Arne Jacobson lyfter fram ett som nog inte så många minns längre, Harriet Löwenhjelm och Gammalstorp. Harriet var en berömd konstnär och poet kring förra sekelskiftet, och mest älskad av hennes dikter var den om Beatrice-Aurore. Där talas bland annat om hur

*Vi gingo i en lindallé
på gula, våta blad
och tårar sköljde på min kind
men jag var ändå glad.*

Dikten illustrerades dessutom med Harriet Löwenhjelmns egen teckning av paret i lindallén och den miljön var hämtad från Gammalstorp nära Tun där Harriet ofta hälsade på. Att just

Beatrice-Aurore blev så populär berodde förstås också på att den fick vacker musik och sjöngs flitigt.

Ännu lär lindallén finnas kvar vid Gammalstorp, däremot är det nog få som minns vare sig Harriet Löwenhjelm eller Beatrice-Aurore.

Gunnar Wennerberg

Och kanske kan man säga nästan samma sak om Gunnar Wennerberg. Han uppmärksammades mycket förra året då det var 200 år sedan han föddes i Lidköpings prästgård. Så det är naturligt att Alf Johansson minns honom och hans kontakter med Lidköping. Men bortsett från sången Här är gudagott att vara så är det väl inte särskilt ofta Wennerberg uppmärksammas och sjungs idag. Även om jag utanför min dörr i Skara har ett stort rostigt W som minner om hans tid i Skara.

I övrigt kan man bland annat läsa Christer Westerdahls kunliga berättelser kring offerkast, trojeborgar och annat spännande. Medan Tore Hartung lyfter fram ett ögonvittne till Lasse i Berget och Gustaf Nilsson påminner om staden före järnvägarnas tid.

Som vanligt mycket läsvärt och många gamla och nya bilder.

Hans Menzing

Lidköpingsbygden. Utgiven av S:t Nicolai Gille, Lidköping, julen 2017. Redaktör: Bengt Otterberg. 86 sidor.

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 14-18.

Västergötland - kultur -

Föreningen för Västgötalitteratur

Bli medlem & stöd! - Inspireras av!

Kulturhistoria • Västgötalitteratur • Bokauktioner
Bokutgivning • Forum för kulturengagemang
Kulturarv • Kultur-/Litteratur-medlemsblad
Föreläsningar • Lästips • Bokmässe-arrangemang

Genom ditt medlemskap
- tar du del av och stödjer ett västgötskt kulturarv
Idag är vi fler än 1400 medlemmar - var med du också!

Du behövs - Varmt välkommen!

Låg medlemsavgift
& många förmåner
Medlemsblad 4 gånger per år
Föreläsningar • Medlemsutgåvor
Bokerbjudande • Bokauktioner
Sätt in 100 kr
på bg 663-2574
texta namn & adress
Dessutom får Du
en Bok som Välkomstgåva!

Från oss alla - Varmt välkommen som medlem!
www.vastgotalitteratur.nu FB: Vastgotalitteratur
Medlemskontakt: Sven-Olof Ask: sven-olof.ask@tele2.se

Årsmöte med Föreningen för Västgötalitteratur

Protokoll fört vid årsmöte den 28 april 2018, Skara.

Årsmötet var förlagt till Veterinärinrättningens museum i Skara och 32 medlemmar hade mött upp. Innan själva årsmötet fick medlemmarna en guidad visning av Johan Hjertén i Skara domkyrka. Han berättade särskilt om domkyrkans arkitektur, biskop Brynolf Algotsson, överste Erik Soops gravmonument och om Bo Beskows fina glasfönster i färg föreställande Bibels berättelser. Dessa tillkom under åren 1945-1976.

Efter årsmötet bjöds medlemmarna på kaffe, smörgås och tårter. Därefter visades en film om veterinären Peter Hernquists liv och om veterinärinrättningens historia. Professor Göran Jönsson visade museets samlingar och berättade om ett yrke som i början inte hade något högt anseende i samhället. Eleverna fick komplettera sina studier med att utbilda sig även till klockare.

§1 Mötet öppnas

Ordförande Johnny Hagberg hälsade mötesdeltagarna välkomna och förklarade mötet öppnat.

§7 Fastställande av bokslut

Skattmästare Sven-Olof Ask redogjorde för 2017 års bokslut. Samtliga närvarande medlemmar hade fått kopia av bokslutet. Medlemsantalet har sjunkit något, minus 39 medlemmar, vilket påverkar intäkterna negativt. Nettoförsäljningen av böcker har sjunkit beroende på minskad bokförsäljning. Assar Larssons fond är avslutad och pengarna har använts till utgivning av nya böcker. Föreningen har fått en gåva på 95 tkr från Tankelänken då tidskriften Västgöta jul har upphört. Årsavgiften har inte höjts på många år, en höjning är eventuellt aktuell. Föreningen kan också ge medlemmarna möjlighet att ge en frivillig avgift på nästa års inbetalningskort.

Kostnaden för att hyra en monter på Bok- och biblioteksmässan är 9 tkr. På grund av demonstrationer utanför mässan var besöksantalet mindre än tidigare år, vilket även påverkade föreningens försäljning och antalet besökare vid montern, men det är ändå viktigt att delta i mässan.

Ett större inköp av 2 kilos B-postkartonger har gjort. Posten har tagit bort denna fördelaktiga möjlighet att skicka böcker, kartongerna får användas tills de tar slut. Att göra en ekonomisk värdering av boklagret är inte möjligt. Summa tillgångar: 1.219.757, årets överskott blev 12.669,33.

Bokslutet fastställdes.

§8 Revisionsberättelsen

Ingen av revisorerna var närvarande. Ordförande läste upp revisionsberättelsen, som lades till handlingarna. Revisionsberättelsen bifogas protokollet.

§9 Ansvarsfrihet

I enlighet med revisionsberättelsens förslag ges styrelsen ansvarsfrihet för det gångna räkenskapsåret 2017.

§10 Val

Till ordförande för verksamhetsåret 2018 valdes Johnny Hagberg, omval.

Styrelseledamöter som väljs på 2 år, 2018-2019.

Ritwa Herjulfsson, Gerd Ljungqvist Persson, Clary Winberg, Niklas Krantz. Samtliga omval.

Övriga ledamöter kvarstår 1 år:

Sven-Olof Ask, Annicka Berggren, Christina Ström, Anne Andersson, Tim Schröder.

Val av ordinarie revisorer, 1 år:

Lars Berg, omval. Göran Englund valdes till ordinarie revisor, tidigare revisorssuppleant.

Val av revisorssuppleanter, 1 år:

Erik Gustafsson, omval. Gabriel Hallbäck, nyval.

Val av Valberedning, 1 år:

Göran Midman (sammankallande), Håkan Brander och Thomas Johansson. Samtliga omval.

§11 Fastställande av årsavgift

Årsavgiften beslutades förbli oförändrad; 100 kr för enskilda medlemmar och 125 kr för äkta makar/sambor/institutioner.

§12 Förslag till verksamhetsplan 2018-2019

Föreningen fortsätter sin verksamhet på samma sätt som tidigare år. Det blir tre auktioner, en på våren och två på hösten i Stora Levenes församlingsshem.

Föreningen deltar liksom tidigare år på Bok- och biblioteksmässan i Göteborg i september. Det blir antikvariat i Bladhskas huset i Skara under några sommarveckor. Meddelandet ges ut med fyra nummer under året och en årsskrift samt eventuell övrig bokutgivning. Föreningens hemsida, www.vastgotalitteratur.nu uppdateras regelbundet.

§13 Årets västgötabok

Till årets västgötabok utsågs boken "Klangrum – Orglar i Skara stift". Antikvarie Robin Gullbrandson på Västergötlands museum, står som redaktör för denna bok som innehåller ett tiotal artiklar. Västergötland är ett spännande orgelbyggarlandskap och för första gången får de västgötska orgelbyggarna från 1600-talet och framåt en djupare presentation i bokform. Till boken hör också en CD-skiva med ett urval av stiftets både äldre och yngre orglar. Boken har en tilltalande layout och är tryckt på Elanders, Fälth & Hässlers tryckeri. Boken är utgiven av Skara Stiftshistoriska sällskap. Robin Gullbrandson deltog på årsmötet och tilldelades ett diplom för Årets västgötabok.

§15 Avslutning

Ordförande Johnny Hagberg tackade för visat intresse och avslutade mötet.

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER
Måndag – Fredag 13.00 – 18.00
Lördag 10.00 – 13.00
Andra tider efter överenskommelse

Herrljungabanan 150 år

Det ena av de två ångloken. Foto: Lars Gahrn.

Herrljungabanan fyllde 150 år under 2017. Den går från Herrljunga station vid stambanan över Öxnered (mellan Trollhättan och Vänersborg) till Uddevalla. Banan blev snart känd som "havrebanan". På Västgötslättan odlades havre, som forslades på järnväg till Uddevalla, där havren utskeppades till London och stadens alla åkarhästar.

Två ånglok och ett ellok

Sedan dess har mycket hänt. Londons alla högst ekologiska men ändå miljöstörande åkarhästar har försvunnit, och havre forslas inte längre på järnvägsvagnar till Uddevalla, men havrebanan har ändå mirakulöst nog överlevt åkarhästarnas hädanfärd, bilismens genombrott och resenärernas övergång till andra färdmedel. Denna uppvisning i överlevnadskonst kan verkligen vara värd att fira, tyckte Bergslagens Järnvägssällskap. Lördagen den 16 och söndagen den 17 september 2017 körde man jubileumståg från Uddevalla över Ryr, Öxnered och Vänersborg till Vargön och tillbaka igen, tre turer dagligen. Tre lok hade man kört upp från Göteborg, två ånglok och ett ellok.

Pensionsmässigt ellok i nyskick!

Ångloken hjälptes åt att dra vagnarna. De var sammankopplade tender mot tender, vilket alltså innebar, att det ena körde framlänges och det andra baklänges, fastän loken skiftade plats i Vargön. Härifrån skulle tåget gå tillbaka till Uddevalla. Loken kopplades loss och körde till andra änden av tågsättet, där de kopplades till igen. (Loken bör ju helst gå främst i tågsättet.) Efter första turen måste vatten fyllas på i loken. Det tar sin tid, och för att vinna tid kopplade man i stället på ett ellok från 1953. Elloket överraskade genom sin fräschhet. Det såg ut som om det vore alldeles nytt. Det nära nog strålade. Starkt var det också. Ensamt klarade det att dra de vagnar, som två ånglok med gemensamma krafter hade dragit betydligt långsammare. Detta var ett pensionsmässigt lok i nyskick.

Sotiga fönster

Bergslagens Järnvägssällskap gör en stor och viktig insats genom att på detta sätt bevara delar av vårt järnväghistoriska kulturarv. Vagnarna är i gott och trafikdugligt skick, även om de är lugslitna här och var. Så till exempel är fönstren genomgående en smula dimmiga. Stenkolströken sätter sig även på glasytorna. Därför var antalet neddragna fönster stort under resans gång. Många stod och tittade ut, och åtskilliga av oss lutade sig ut, fastän detta givetvis är (eller åtminstone var) förbjudet. Jag har full förståelse för, att man inte hinner och orkar att putsa alla dessa fönsterrutor. Hade man fortfarande haft kvar straffängar, dömda till straffarbete på Marstrand, skulle man möjligen kunna döma de värsta förbrytarna till sådant tungt och tidsödande arbete, men alla andra torde

välja andra arbetsuppgifter. Det är otroligt hur det feta och svarta stoffet kan fastna på glasrutan. Jag gjorde ett försök att putsa ett titthål i dimman. Pappersservetten blev svart, men rutan blev inte mycket klarare. Det finns som sagt ett mycket bättre sätt att skaffa sig bästa utsikt. Man kan ju dra ner rutan, åtminstone en bit. Vi åkte genom vackra bygder med många anslående utsikter.

Flitig fotografering

Egentligen borde tillverkarna av digitalkameror och mobiltelefoner sponsra Bergslagens Järnvägssällskap. Passagerare och åskådare fotograferade, som det ville synas utan uppehåll, vid alla stationer. Fotograferna gick helt upp i sin verksamhet. "Man får inte stå på järnvägsspåret!" Så sade en av järnvägssällskapets medlemmar. Fotograferna vände inte ens på huvudet och svarade inte med ett ord. De bara fortsatte att fotografera. Kan man fånga två ånglok med kameralinsen, har man inte tid att bry sig om något annat. Fotograferna stod kvar. Lyckligtvis var faran för att de skulle bli överkörda av loken obefintlig, eftersom de hela tiden fotograferade loken och alltså alltid visste var dessa befann sig. (De snusbruna vagnarna var inte alls lika roliga att fotografera.) Självtog jag visserligen en och annan bild med min enkla kamera, men jag kände mig som en liten sparv i den stora tranedansen, (och jag stod inte på järnvägsspåret). "Jag åker bara en tur", sade Niklas Krantz, "men du kan ju åka mer." Jag svarade, att kanske inte heller jag åkte mer än en tur, men att vi fick se. Slutet blev givetvis, att jag åkte inte bara första resan utan även både andra och tredje. Jag kan nu kalla mig "pendlare mellan Uddevalla och Vargön". Efter tredje resan var det slut för dagen, och då måste jag "dröjande" lämna stationsområdet. Järnvägsresor med gamla lok och vagnar är onekligen något särskilt. Jag hade rest på Lysekilsbanan 2011, men jag hade verkligen inte fått nog av dem (utan snarare tvärtom).

Elloket var pensionsmässigt men skinande nytt.

Värdefull järnvägsreklam

Ligger verkligen Vänersborg och Vargön vid Herrljungabanan? undrar vän av ordning. Nej, så är det inte. Vid Öxnered vek vi av från denna bana mot nordost, men några veckor senare skulle järnvägssällskapet köra på en annan sträcka av Herrljungabanan. Då bar det av mellan Herrljunga och Grästorp, där havren växte en gång i tiden. Det är mycket bra, att sällskapet på detta sätt får använda SJ:s banor. Dessa resor ger allmänheten mycket järnväghistoria, och de skapar fördelaktig uppmärksamhet kring tåg och järnvägar. Allt kunde dock inte genomföras enligt planerna. Man hade tänkt att ta upp även en serveringsvagn och en vagn med en modelljärnväg. De skulle ha körts upp från Göteborg till Uddevalla, men tyvärr kunde de inte beredas plats på Uddevallas bangård. Som reklamaktör för järnvägen gör BJS en stor insats.

Lugn, på Herrljungabanan finns inte några tågfärjor. En av många förbudsskyltar ombord på vagnarna.

Folk strömmade till under dagen. Niklas Krantz och jag var tidigt ute för att åka den första turen och vara säkra på att komma med. Vi satte oss i förstaklassavdelningen. Morgonen var kylig och vagnarna ännu något fuktiga, så att andedräkten syntes som en rök (inne i vagnen). Med solen kom värmen och resenärerna. Snart var första klass överfull, och vi flyttade över till andra eller tredje klass. För 160 kronor fick man en biljett, som berättigade innehavaren att åka "hur mycket som helst hela dagen", det vill säga tre resor Uddevalla-Vargön tur och retur. När vi lämnade staden vid Bäveån fram på eftermiddagen, kände jag mig något skuldmedveten. Var biljettpriset inte egentligen för lågt? Jag hade visserligen betalat vad man krävde av mig, men inte kunde jag väl ha gjort rätt för mig? Kanske borde jag ha putsat åtminstone några fönster som ytterligare en ersättning? Den sistnämnda tanken var dock så obehaglig, att jag snabbt skakade av mig den.

Från havre till arbetspendlare

År 1867, för 150 år sedan, var Herrljungabanan färdig. Först vid förra sekelskiftet började bilarna tränga undan hästarna. Många havretåg hann alltså rulla till Uddevalla. Vad skall man forsla i framtiden? Kanske kör man arbetspendlare. En fördel med att åka tåg är att man kan sitta och arbeta med sin dator under hela resan. Både bussar och tåg har nu uttag för internetuppkoppling. Detta gäller dock lyckligtvis inte de tåg, som Bergslagens Järnvägssällskap kör. Själv har jag så mycket att titta på, att man sannolikt aldrig kommer att finna mig med en dator på tåget mellan Uddevalla och Vargön, även om jag åker sträckan fram och åter tre gånger samma dag.

Lars Gahrn

Storslaget i Billingsbygden

Reslig herre. Ruth Persson når ungefär till Jättens midja. Foto: Monika Moberg

Hembygden kan vara storslagen på många vis. Årsskriften Billingsbygden 2018, utgiven av Skövde Hembygds-krets, slår det mesta genom att minna om Emanuel Andersson från Kyrkefalla som enligt en bok om folkliga traditioner i Skövde stad skulle varit så stor redan som liten att det krävdes tre kor ständigt till hands för hans skull, så mycket mjölk drack han.

Nordisk Goliat

Det är Billingsbygdens redaktör Monika Moberg som gjort en utflykt till Tibro Museum där man kan se en docka som skall föreställa Emanuel, eller Kyrkefallajätten, Skövdejätten eller Den nordiske Goliat, som han också kallades. Den är imponerande, för i sägnerna berättas det att skolläraren bara räckte eleven Emanuel till byxfickan och misslyckades då han en gång skulle ge eleven en örfil.

Monika Moberg berättar också om skogsmuseet vid Sparresäter som räddades av Norra Billings Hembygdsförening och flyttades till ett magasin vid Skogsällskapets Remningstorps egendom utanför Lerdala.

Ont om läkare

Jan Ejdebäck presenterar sjukvården i Skaraborg under 1700- och 1800-talen, och den var inte imponerande. Skövdeborna kunde inte sticka till KSS, närmaste provinsialläkare fanns sedan 1707 i Mariestad. 1774 fick vi ytterligare en provinsialläkare, men han placerades ända borta i Lidköping medan Falköping fick nöja sig med en fältskärsgejll.

Värsås mejeri

Senare hade distriktssköterskorna stor betydelse för vår hälsa och Gunilla Nilsson visar hur arbetsdagarna kunde gestalta sig för syster Edith som tjänstgjorde i Värning 1946 – 1965. Birgitta Axelsson beskriver godsmagasinet tre liv i Skultorp och Christina Jonsson Värsås mejeri. För att nämna lite av innehållet i denna 130 sidor tjocka skrift med massor av intressant läsning och bilder.

Hans Menzing

Hyllning till Kinnekulle

En cykelfärd från Borås högsommaren 1996

Av bergen i världen ett enda är sträckt
som fyller mitt hjärta av fröjd;
det är Kinnekulle, "ett artigt prospect"
Följ med till dess blånande höjd!
Vad är Kebnekaise? Och vad Mösseberg?
Och Galtåsen, platt som en myr?
Ett västgötaclimax mest blir väl Taberg,
ehuru med småländsk garnyr.
Så trampa din cykel i motvind från öst
och nalkas det raskt via Jung!
En doft av dess blomprakt skall fylla ditt bröst
och vägen skall inte bli tung!

Från slätten vid Vara du såg det i norr;
vulkaniskt väl syntes det där,
men den teorien har testats med borrh
och föga vulkaniskt det är,
men väl abraherat av världshavets strand
och format av vind och av is,
och inte alls "murat av människohand",
som Strindberg fick till på nå't vis.
Det är ett platåberg, ett västgötaberg,
som du i dess kalkbrott kan se,
vars kambrosilurer har skiftande färg
med skikten "S-A-klockan tre".

Vid Resville kyrkplats en genväg du fick,
såg Hålltorp med banvall och bruk,
och mängder av mämmar med fölungar gick
och fyllde med klöver sin buk.
Se'n Vinninga grisgård du skådade väl,
där kulingar lekte tafatt
bland fälten av bovete och eternell
och suggor som grymtade glatt?
Vid Truve där badar de alldeles näck
- men vill du det ej så låt bli - ,
och strax efteråt så passeras en bäck
och Götene är du nu i.

1.
Du närmar dig Kullen, ett rikkärr i väst
med körsbär och betande kor

och majviva, knipprot de lockar till fest
för humla och bi, som blir stor.
Se'n skymtar du Skeby romanska Guds hus
i västgötaböndernas smak,
och Källby, bak mäktiga åsen av grus,
och Dafgårds helt nylagda tak.
Här luktar det medvurst och pizza och kål
och taltrasten hörs från sin gren;
två resliga runstenar bildar ett mål
på vägen mot Stockholm - i sten.

Men nu bär det nedåt för Kullen är tung
och bildar på urberget tryck.
Med silo syns gård som besöks av vår kung,
men backen du tar med ett ryck.
I branten av sandsten, åt Husaby till,
där bodde en Lasse en gång;
om grottan i funkis besöka du vill
så är promenaden ej lång.
Se olvon och tibast med mörknande bär
och spökborgen Gum snart du nått,
som härjats så gräsligt av fornvurmars här
att spökena flyttade bort!
En tur till en badvik du unnar dig nog
om badskylten kittlar din håg;
dock inte bland myror på gräsplats i skog
men hellre på klippor du låg!
Men då fick du vada, men det var det värt:
där fanns både gjuse och snok,
och smultron i mängder, om det var dig kärt
och om du var vettig och klok!
Du hittade även en järnväg helt visst
och rälsbuss - jag sätter en peng - ,
och njöt du dessutom av bronsåldersrist
gav badturen tio poäng!

2.
Snart finner du godsén som pärlor på band
med Läckö bland fågelbärs rand,
och fagrare utsikt ej finns i vårt land
än Vänerns sydöstliga strand.
Först bördiga Blomberg mot Lidköpings fond
med lagård som aldrig blir klar,
men lagts uppå landskapets enda bestånd
av paddfot, betecknad som "rar".
Här brändes det yppersta brännvin i Nord
där kossor och korn man nu har.
I EU-anpassning så trädar man jord,
men guckusbeståndet finns kvar.

Så Hjälsäter, stamställe för ätten Roos,
bland ståtliga lövträd så täckt,
som numera dock sedan länge bebos
av grevarna Hamiltons släkt.
Se'n Råbäck med grotta och med paviljong
och doft utav ramslök så stark,
där skolklasser strövar till näktergals sång
i munkängars ljuvliga park.
Och slutligen Häll'kis, där källan hon rann,
som låg där så djup och så klar,
säll Ehrenborg-Posse i skogen den fann,
och klarast bland källor hon var.

Det finns tolv juveler i kronan han bär
vår kulle, men Väst'plana by
har högsta karaten fast liten den är,

och kyrkan är gammal, fast ny.
Se mandelblomshagen, se bäckabrasion,
och krusbär i stenbrotten står,
och hjärtstillan flämtar vid väderstation,
dit Kroppefjälls regnskugga når.
Här tänker de bygga en stubby helt trist
med kapitalistisk moral
och såga vårt fågelbärs bärande kvist
med hjärnkraft som är minimal.

3.

En rysning dig skakar, du trampar mot norr,
museum och gränssten förbi,
parkerar din cykel på plats som är torr
och lämnar den, så får det bli!
Mot Salen du tågar, dess blånande höjd
dig vinkar i fjärran. Framåt!
Drumlinen är kräsen, fast vägen är röjd,
och marken är slipprig och våt.
Du ser Mösseberg och du ser Ålleberg
och domkyrkan där i nordöst,
från murkelmark skådar du till Halleberg
och bruten och kvävd blir din röst.
Tillbaka! Mot söder där liljorna står
och pukvetet rodnar på ren,
och mot reservatet, där biffkorna går;
raskt ner genom askträdsallén!
Mot Adam och Eva och gräslök och sill,
som Ove ställt fram i bersån
med gräddfil och nykokt potatis och dill
och hemmagjord nubbe på slån.
Hör, horsgöken gnäggjar och humlorna yr
och tornseglarn jagar sin mygg
och blomprakten doftar på vall och på myr
och kvällssolen värmer din rygg.

På Heden står kyrkan så slutet och stängd
– där strövar en fältbiolog
helt uppyrmd bland stenkrasse, nycklar i mängd –
men aldrig den öppen man såg.
Därbortom finns Tosket med pepparkakshus
och utsikt, helt pampig i kväll,
bebott permanent mellan flugblomst och grus
av självaste Ivan Sandell.
Därpå, efter kalkbrottet, Gössäters mark,
som ligger i skidbackens lä,
med kummin och fågelbär, liksom en park,
till glädje för folk och för få.

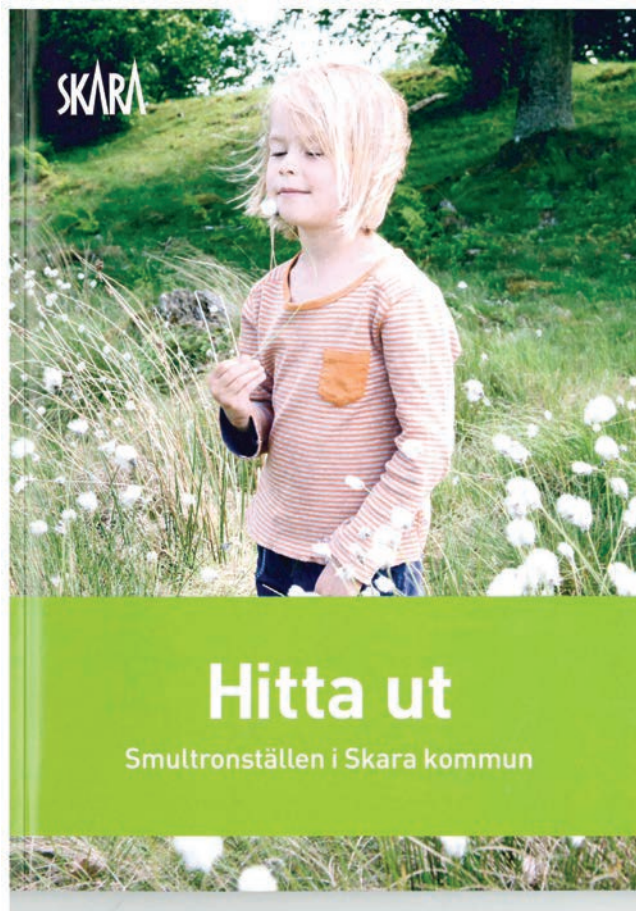
4.

På Vallen finns rävar och harar och mård
och hjortar och rådjur jag sett,
samt folkilsken tjur med personligt rekord
på jakt efter mig nitti'ett:
Jag sprang så jag trampade av mina skor;
det var både pina och pest!
Välkommen att vandra på Vallen, min bror:
här är Kinnekulle som bäst! – –
Så slutar den, sommarens vackraste dag;
i väster står himlen i brand,
och guldgul syns nymånen önska som jag
Guds frid över Västgöta land!

Bo Göran Carlsson

Aktiv i föreningen Boråsbygds-Lyriker.

Sevärd natur i Skara kommun!

En förträfflig liten guide om sevärdheter i naturen har utkommit. Det är Skara kommun som visar upp sina smultronställen. Guiden är på 87 sidor, med mängder av lockande bilder, samtliga givetvis i färg.

Alla har vi väl varit på Trandansen, Brunsbo äng och Herrtorps qvarn. Men det finns åtskilligt mer att se och uppleva. Vad sägs om Torps naturreservat, Ruderna och Tvetabäcken. Eller Björnön, Jättadalen med Öglunda grotta och Ore backar. Sistnämnda skylt har jag åkt förbi hundratals gånger, på väg till Falköping, men jag har skam till sägandes aldrig gjort allvar av min nyfikenhet och svängt in. I guiden finns utmärkt kartmaterial, som gör att man förhoppningsvis inte går vilse. De lockande färgbilderna gör att jag tänker mig till Ore backar inom kort.

Rösjö mosse, som är Skaraborgs största myrområde ligger till viss del i Skara kommun. Merparten tillhör Vara och Falköpings kommuner. Har man tur kan man senare i höst plocka hjortron där. Fast, området är mycket stort, så ensam bör man kanske inte kliva omkring på denna vackra mosse.

Hitta ut – kostar endast 20:- och finns att köpa på Skara turistbyrå tfn 0511-32580.

Sven-Olof Ask

Antikvariatet i Skövde

Öppet tisdag – torsdag, 14.00 – 19.00.

Döbelns gata 1, Skövde
antikvariatetiskovde@telia.com
0500-41 06 56

Mårdaklev i romantrilogi

En gränsöverskridande romantrilogi som till stor del utspelar sig i sydligaste Västergötland är nu till två tredjedelar klar. Med "Är jag född så vill jag leva" och alldeles färsk "Doften av en far" ger pseudonymen Bernt på Alnäs liv åt det förflutna i sin barndomsbygd i södra Kinds härad och på den halländska sidan av gränsen.

Doften, som senare blir den eftersökte faderns doft, ligger tung redan över första delen. Det handlar om framställning av enbärsparfym och enbärslakvatten som kreativa västgötar gör till en framgångsrik hemindustri, en stor försäljningssuccé på traktens marknader.

Bernt på Alnäs låter oss följa med i bygdens utveckling under tidigt 1900-tal. Lokala entreprenörer ser till att en kanal grävs för att ge vattenkraft och upplysning. Senare är vi på plats med beredskapsarbetare när nya Rikstväan byggs genom södra Halland för att ge plats för allt ymnigare biltrafik. Bonddrängslivet byts mot vägbyggarens. Andra har idéer som kan blomma ut i nya småindustrier. Samtidigt kastar spanska sjukan skuggor.

Separata historier som vävs samman levererar läsglädje och tidsresa.

Legendariska Klevs gästgiveri och dess hemsocken Mårdaklev hör till huvudscenerna på västgötasidan. Gott om lokalfärg.

Bernt på Alnäs är dock inte helt hemlighetsfull med sin rätta identitet. Bygdens folk känner nog igen honom, även om han numera är utvandrad till det fjärran Östergötland.

Ingemar Brink

Lysande berättarkonst i Sven Peterssons Mölndalsroman

Olof och Gunnar Petersson med faderns roman, som de har givit ut i samarbete med Mölndals Hembygdsförening. Foto: Lars Gahrn.

Äntligen har Sven Peterssons roman från gamla Mölndal utgivits som bok, 25 år efter författarens död. Vill man lära känna Mölndal som det var åren kring 1940, får vi tack vare Sven Petersson en inlevelsefull och målande skildring, som etsar sig fast i minnet.

Uppvuxen inom pappersbruket

Sven Petersson (1918–1993) växte upp inom det stora pappersbruket, AB Papyrus. Hans far Karl Pettersson (1881–1962) arbetade som elektriker inom bruket. För att man snabbt skulle kunna få tag i honom, när någonting gick sönder, fick han och hans familj, hustrun Amanda samt sönerna Åke, Sven och Nils, bo i ett hus inom fabriksområdet. Det hade adressen Korndal eller Papyrus 56 men senare Forsåkersgatan 2 D. Även Sven fick anställning på bruket, men han trivdes inte med det enahanda arbetet. När andra världskriget bröt ut, blev han arbetslös. Pappersbruket sålde mycket papper till andra länder. Nu stängdes många handelsvägar. Pappersproduktionen måste minskas. Sven fick slut på grund av arbetsbrist.

Kock och författare

Vad skulle han nu göra? Sven var bra på att laga mat och tyckte om matlagning. Han beslöt att utbilda sig till kock. Resan gick till Stockholm, där många fina restaurangkök med kunniga läromästare fanns. Sven blev en duktig kock och fortsatte inom detta yrke under hela sitt yrkesverksamma liv. På sin ålders höst skrev han en roman om sina läroår: Sven Petersson, Att öppna ett fönster mot dåtiden (Förlag: Mölndals Hembygdsförening, 2018, 224 sidor). Här får vi en lysande beskrivning av Mölndal under åren kring 1940. Sven och hans bröder var framstående berättare, och Sven hade även förmågan att uttrycka sig i skrift.

Bert Moberg
Antikvariat

Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.

Sökserve av böcker.

Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bkort.

Korrekt värdering

Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18

Svens söner Olof (professor emeritus) och Gunnar (själv författare) har arbetat med färdigställandet av boken. De kände igen faderns uttrycksätt, vändningar och sätt att berätta. Under arbetets gång tyckte de sig gång på gång höra sin fars röst.

Biblioteket kopierade

För att öva upp sin författartalang gick Sven skrivarkurser. På en av dem mötte han en jämnårig Mölndalsbo, nämligen Sven Johnson. Denne var själv en skicklig amatörförfattare och även hembygdsvän. När han fick läsa manuskriptet till Sven Peterssons roman, sade Sven Johnson till Sven Petersson: "Gå till Lars Gahrn!" Han gjorde så. Jag blev eld och lågor över denna lysande berättarkonst och denna värdefulla Mölndalsskildring. Jag rekommenderade manuskriptet för stadsbiblioteket, som kopierade manuskriptet i tio exemplar. Dessa bands in i snygga röda biblioteksband år 1992. Bert Hoflund gjorde även denna gång en viktig insats för litteraturen om Mölndal.

Många arbetade för utgåvan

Mölndals Hembygdsförening har flitiga och intresserade musei-assistenter, som är duktiga på bland annat renskrivning. Många år senare fick de av mig i uppdrag att renskriva Sven Peterssons roman på dator. När författarens söner Olof (tidigare professor i statsvetenskap vid Uppsala universitet) och Gunnar (författare, bosatt i London) hade blivit pensionärer, ville även de göra något av faderns otryckta roman. Deras kusin Margareta Lillvall, dotter till Åke och Irene Peterson, kopplade genast ihop Olof och Gunnar med mig. Då hade Martin Andersson och Helen Ljungström skrivit rent manuskriptet. Det var dags att börja korrekturläsa. Sedan kunde redigerings- och utgivningsarbetet börja. Måndagen den 23 april 2018 var allt klart. Olof och Gunnar presenterade då boken för intresserade Mölndalsbor i Kvarnbygården, Mölndals hembygdsgård och hembygdsmuseum. Gunnar Petersson är själv författare och kan konsten att skriva. Under arbetets gång hade han blivit imponerad över faderns berättarteknik. Många författare spårar ut i pratighet, men Sven kunde konsten att koncentrera sig och se till att det hela tiden händer något. Berättelsen står aldrig stilla. Sven arbetar även med högt och lågt, så att en kontrastverkan – ofta med humoristisk verkan – uppstår. Man har mycket att upptäcka i Svens roman. Den blir en utmärkt bok för många studiecirkelsmedlemmar, givetvis för dem som läser Mölndals historia, men kanske även för dem som lär sig konsten att skriva böcker. Sven kan genom sin roman i sin tur lämna tips åt yngre författarbegåvningar. Sedan Sven gick in i evigheten har den nya tiden brutit igenom. Hans söner följer med i tekniken, och boken är därför (tillsammans med andra av Svens litterära alster) tillgänglig på nätet.

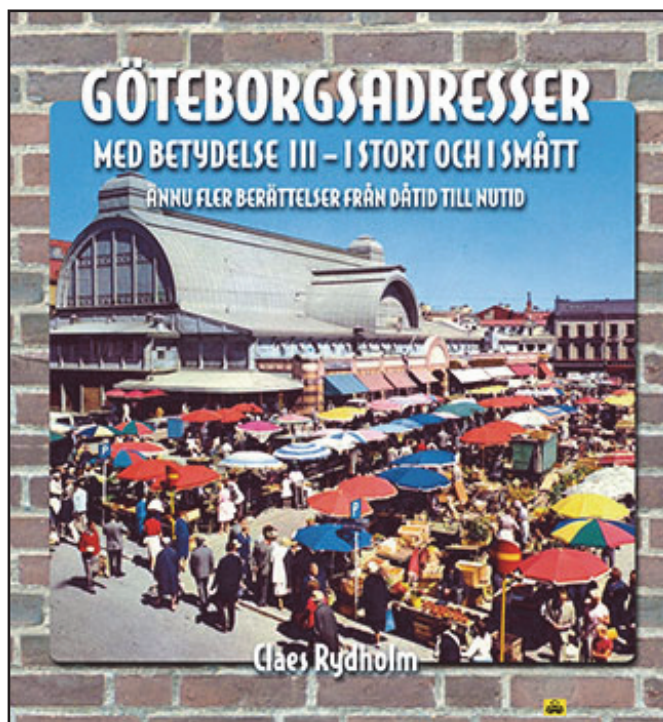
Lars Gahrn

Västgötalitteratur på Facebook

Många har anslutit sig som "vän" till Västgötalitteraturs Facebooksida. Just nu har vi 389 som gillar sidan!

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.

Den årliga Göteborgsbokmässan på Riksarkivet i Göteborg har ägt rum. Föreläsningar, bokförsäljningar och möjligheter till samtal med författare och förläggare, ansikte-mot-ansikte.

Göteborgslitteraturen från 2017 hade manglats och bokmalats bland juryn. Jurymedlemmarna kom från följande organisationer: Göteborgs Stadsbibliotek, Göteborgs Stadsmuseum, Riksarkivet i Göteborg och Göteborgs Hembygdsförbund.

Förstapriset gick i år till Claes Rydholm, Trafiknostaliska Förlaget. Claes vann med sin senaste bok i serien "Göteborgsadresser med betydelse III – i stort och smått".

Utdrag från diplomet: "Med en lätt bubblande, humoristisk ådra tar boken oss med på en vandring till stadens inte alltid så kända adresser..."

Text och foto: **Anna Jolfors**

Salebystenen på Dagsnäs

Mellan åren 1822–1830 utkom verket *Samlingar för Nordens fornälskare, innehållande inskrifter, figurer, ruiner, verktyg, högar och stensättningar i Sverige och Norrige*, med planscher. I–III. Stockholm (Fr. B. Nestius – J. Hörberg). Författare var N. H. Sjöborg och det innehåller: en koppargravyr (ibland kolorerad) frontespis av Elias Martin (1739–1818) ("Runsten i parken vid Dagsnäs") som endast finns i 200 av exemplaren, och en gravyr av densamma "Salebystenen" plus 138 delvis dubbelsidiga litograferade planscher. Den av Martin graverade planschen är ritad av baronen Gustaf von Knorring

Det var mellan åren 1792 och 1795 som Hovintendenten Pehr Tham (1737–1820) till Dagsnäs samlade ihop de runstenar som skulle bli garanten för hans rudbeckianska drömmar om att göternas urhem stod att finna på Dagsnäs ägor. Med facit i hand kan man dock säga att han med sitt samlande gjorde forskningen en tjänst. De finns kvar idag! Många kunde ha blivit förstörda eller blivit lagda i en kyrkvägg, kyrkmur eller vägfyllnad.

En av de vackraste runstenarna är den så kallade Salebystenen. I litteraturen möter vi den första gången 1792, då Saleby besöks av Carl Gustaf Gottfrid Helfeling (född 1740 i Östergötland, död 1823 i Skövde, konstnär, kulturhistoriker, dansk kungl. Antikviteritsritmästare). Denne berättar i sin resedagbok om en runsten som hade legat som grund till sakristian i Saleby

kyrka. Han var utsänd av Tham och resultatet blev att denne lät hämta stenen 1794. I juni 1798 restes den i Runallén på Dagsnäs. Stenen är 2,65 m hög och 0,5 m bred och dateras till 1000 talets förra hälft.

Stenens ristning är speciell och runtexten svårtolkad. "De olika tydingarna av inskriften ha varit praktiskt taget lika många som läsningarna. De äldsta tolkningarna äro mera ett verk i götisk anda än resultatet av vetenskaplig metod" enligt *Västergötlands runinskrifter*, III, 1958, där det också finns en stor artikel om Salebystenen på sidorna 108–117.

Enligt Hugo Jungner i *Gudinnan Friggs och Als härads*, 1922, kan raderna betyda:

*Fröjsten gjorde denna vård efter Tora, sin hustru.
Hon [var Brynjulvs] dotter,
Bäst bland människor (^Alsbor`?)
Umgälle [själv] sitt brott,
Göre ock sin ätt till uslingar,
Den som min hustrus kors
Kränker [och] sönderbryter.*

Som texten antyder är det ett hot mot vandaler som förstör och bryter sönder minnesstenen efter Tora! Berömmet över Tora anses vara unikt bland västgötska runinskrifter.

Johnny Hagberg